

PROSTOR

23 [2015] 1 [49]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
23 [2015] 1 [49]
1-194
1-6 [2015]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

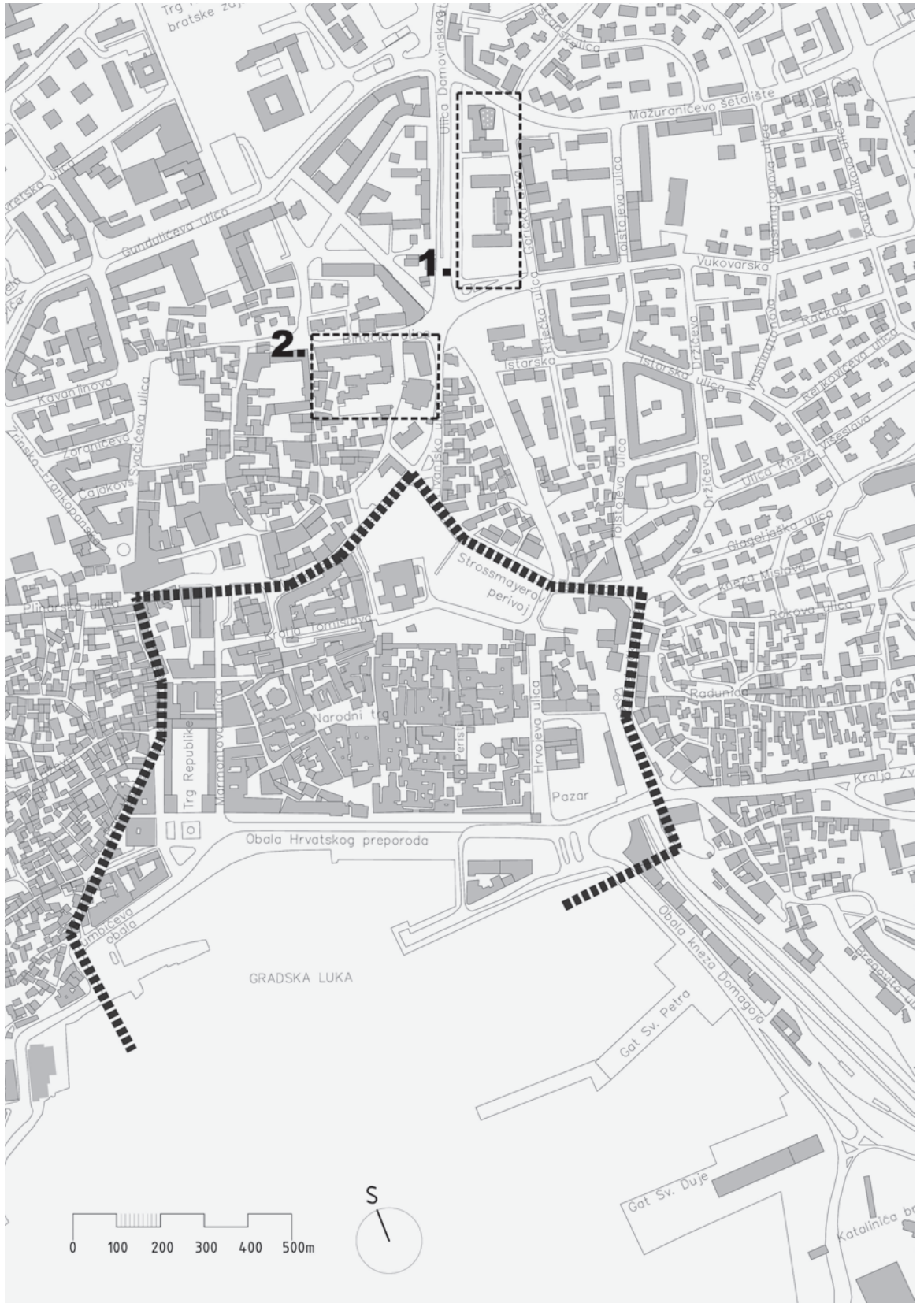
70-81 **HRVOJE BARTULOVIĆ**
Dujmo Žižić

PRIMJERI GENERIRANJA
SUVREMENOGA TKIVA GRADA SPLITA
JAVNIM GRAĐEVINAMA

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 725:711.4 (497.5, Split)"18/19"

PUBLIC BUILDINGS IN THE FORMATION
OF THE CONTEMPORARY URBAN FABRIC
OF SPLIT

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 725:711.4 (497.5, Split)"18/19"

SL. 1. PRIKAZ LOKALITETA
 U ODNOSU NA POVIJESNU
 JEZGRU SPLITA: 1 – SKLOP
 ADMINISTRATIVNIH ZGRADA,
 2 – BLOK UZ ŽADRUŽNI SAVEZ
 FIG. 1. THE SITE IN RELATION
 TO THE HISTORIC NUCLEUS
 OF SPLIT: 1 – ADMINISTRATIVE
 BUILDINGS, 2 – BLOCK
 ADJACENT TO COOPERATIVE
 ALLIANCE

HRVOJE BARTULOVIĆ, DUJMO ŽIŽIĆ

SVEUČILIŠTE U SPLITU
 FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE
 HR – 21000 SPLIT, MATICE HRVATSKE 15
 hrvoje.bartulovic@gradst.hr
 dujmo.zizic@gradst.hr

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
 UDK 725:711.4 (497.5, SPLIT)“18/19”
 TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
 2.01.04. – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
 I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA
 ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 18. 3. 2015. / 9. 6. 2015.

UNIVERSITY OF SPLIT
 FACULTY OF CIVIL ENGINEERING, ARCHITECTURE AND GEODESY
 HR – 21000 SPLIT, 15 MATICE HRVATSKE STREET
 hrvoje.bartulovic@gradst.hr
 dujmo.zizic@gradst.hr

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
 UDC 725:711.4 (497.5, SPLIT)“18/19”
 TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
 2.01.04. – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
 AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE
 ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 18. 3. 2015. / 9. 6. 2015.

PRIMJERI GENERIRANJA SUVREMENOGA TKIVA GRADA SPLITA JAVNIM GRAĐEVINAMA

PUBLIC BUILDINGS IN THE FORMATION OF THE CONTEMPORARY URBAN FABRIC OF SPLIT

JAVNE ZGRADE
 SPLIT
 SUVREMENO GRADSKO TKIVO
 19.-20. STOLJEĆE

PUBLIC BUILDINGS
 SPLIT
 CONTEMPORARY URBAN FABRIC
 19TH-20TH CENTURY

Izgradnjom javnih građevina na prijelazu 19. u 20. stoljeće izvan povijesnih okvira obrambenih zidina iniciran je razvoj suvremenoga tkiva grada Splita. Članak analizira geneze ogranaka gradskog tkiva uz tadašnji Veli put, koji se razvio u Ulicu Domovinskog rata – glavni sjeverni pristup povijesnom centru. Danas su ovi lokaliteti vitalni elementi sire gradske jezgre i pridonose prepoznatljivosti gradskog života.

Public buildings built outside the historic city walls in the late 19th and the early 20th century initiated the formation of the contemporary urban fabric of Split. This paper analyzes this process along the street called *Veli put*, today known as *Ulica Domovinskog rata* – the main north access to the Split's historic nucleus. Nowadays these sites are vital elements of the city's wider urban core that effectively contribute to its recognizable image.

UVOD

INTRODUCTION

Promatramo li grad kao kompleksan društveni fenomen, možemo ustvrditi da tijekom svoga razvoja doživljava konstantne promjene.¹ Te promjene ostaju zapisane u urbanom tkivu jer „urbani oblici u vremenu dio su načina života, jezika misli i stvaralačkog doprinosa niza generacija, dio načina proizvodnje, vrednovanja i odnosa u procesu gradogradnje”.²

Za Split je druga polovica 19. i početak 20. stoljeća razdoblje u kojem se grad siri izvan povijesnih okvira, prostorno determiniranih nizom fortifikacijskih sustava, na tadašnje slobodne areale splitskog poluotoka. Time dolazi do promjene u promišljanju razvoja grada, koja se očituje u modernosti pristupa i želji za stvaranjem novoga urbanog identiteta.

Promatramo li zgrade kao „kondenzatore urbanog programa pretočenog u nove arhitektonske tipove”³, a arhitektae kao „projektante zgrada koje funkcioniraju urbanistički i transformiraju organizaciju i način korištenja prostora daleko šire od neposrednog okoliša samih zgrada”⁴ – opravdano je tvrditi da analizom procesa razvoja pojedinog segmenta gradskog tkiva i pripadajuće arhitekture možemo iščitati značajke urbanističkog razvoja pojedinog razdoblja, kao i urbanističko-arhitektonske kvalitete pojedinih realizacija.

Stoga članak analizira slojevitost razvoja dvaju lokaliteta suvremenoga tkiva grada Splita, generiranih izgradnjom značajnih javnih građevina u navedenom razdoblju, a da-

nas su dio šire gradske jezgre s jasnim prostornim identitetom (Sl. 1.). Prvi primjer je sklop administrativnih građevina smještenih uz istočni početak Ulice Domovinskog rata, a drugi blok uz Zadružni savez omeđen Livanjskom, Bihackom, Slavičevom i Kliskom ulicom. Oba su smještena na glavnome sjevernom pristupu povijesnom centru, tadašnjem Velom putu, koji se poslije razvio u Ulicu Domovinskog rata. Specifičnost nastanka Splita pretvorbom rimske palače u grad obilježila je i njegov daljnji razvitak. Smještaj i organizacija palače uvjetovali su jasan sjeverni prilazni smjer, povezujući ju sa Salonom, glavnim gradom provincije Dalmacije. Tijekom povijesti prilaz se kontinuirano razvijao, urbanistički artikulira i integrira u gradsko tkivo, uvijek noseći ulogu glavne gradske ulice.⁵ Kriterij odabira ovih dvaju lokaliteta kao predmeta istraživanja jest upravo povijesna važnost glavnoga kopnenog ulaza u grad, koja je rezultirala kontinuiranošću razvoja iz kojeg se jasno mogu iščitati obilježja širenja gradskog tkiva kroz povijesne etape te ustanoviti ključni aspekt njegova generiranja.

Analizirani su: lokacija (položaj u kontekstu grada, predodređeni urbanistički parametri, odnos prema postojećoj izgradnji, ostvareni prostorni odnosi); karakteristike građevine (odabir postave i orijentacije objekta, tlocrt, presjek, odnosi volumena, odnos konstrukcije i vanjske opne, odabir materijala, ostali elementi arhitektonskog oblikovanja); namjena građevine (vrsta sadržaja, komplementarnost sadržaja s okolicom, fleksibilnost). Ovakav pristup analiziranju donosi važnu relaciju zgrada prema neposrednoj okolini, kao i značenje pojedine građevine u cjelokupnom funkcioniranju grada. Time su analize pokazatelj konteksta razvoja gradskog tkiva u razmatranom razdoblju nagloga širenja grada na slobodne areale splitskog poluotoka.

1 HERTZBERGER, 2005: 149

2 DELALLE, 1985: 84

3 ČAVLOVIC, UCHYTI, 2013: 29

4 BLAU, RUPNIK, 2007: 19

5 BARTULOVIĆ, 2014: 17

6 Iz dostupnih izvora poznato je da je Josip De Marchi prijedlog za gradnju dostavio 22. ožujka 1864. Povjerenstvu Javne dobrotvornosti, da su radovi započeti 1865. postavljanjem kamena temeljca od strane gradonačelnika i da su trajali sve do 1871. godine. U projektu je sudjelovao doktor i inženjer Francesco Locati. Nažalost, od nacrtu građevine ostao je sačuvan samo tlocrt krovista, ali detaljni opis zgrade i njen smještaj u okolinu pronašao je Stanko Piplovic u svome istraživanju o graditeljskoj djelatnosti fundacije Martinis Marchi, investitora izgradnje. [MULJAČIĆ, 1958: 77; PIPLOVIC, 2012: 335-337]

7 U Bajamontijevu izvještaju iz 1862. o općinskom radu i daljnjim planovima stoji: „Split, posvuda okružen prostranim područjima na kojima se može širiti, zaista nema razloga da njegove kuće u starom gradu budu nagomilane jedna na drugu, s teskom opasnošću za javno zdravlje.” [KEČKEMET, 2007: 104]

8 Detaljnije: PIPLOVIC, 1991: 34-36

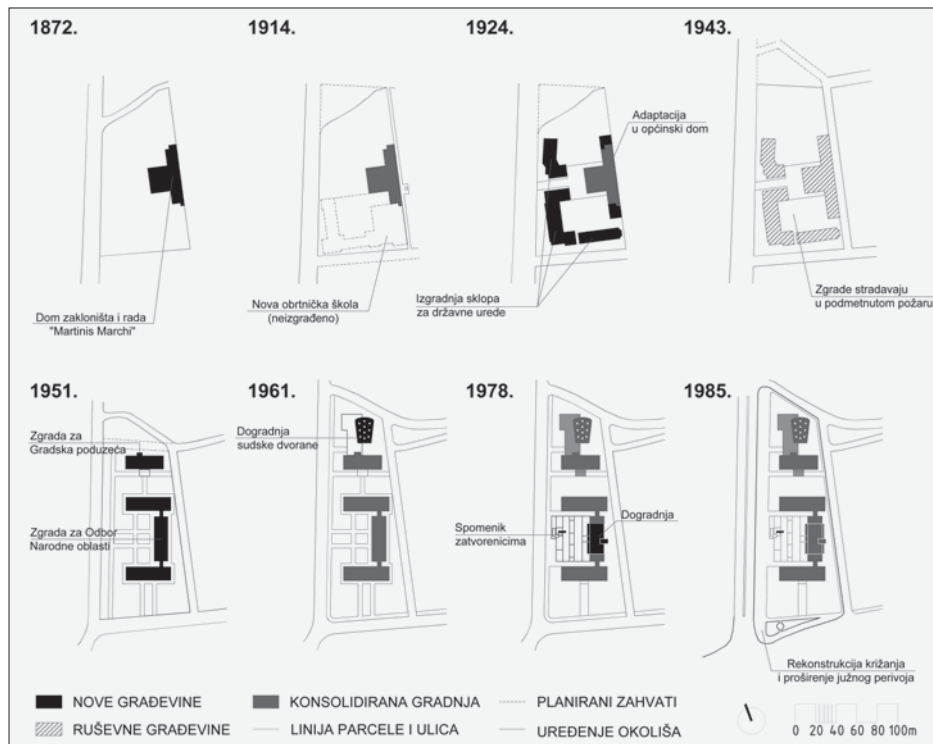
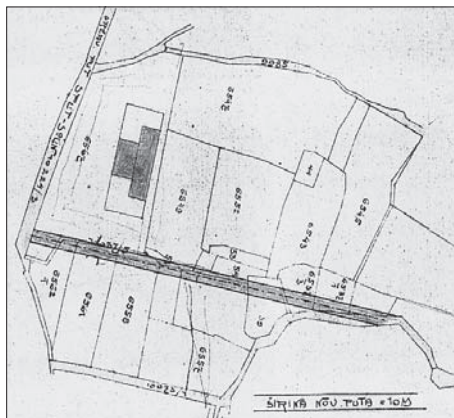
SKLOP ADMINISTRATIVNIH ZGRADA

COMPLEX OF ADMINISTRATION BUILDINGS

Realizacijom prve značajnije javne građevine izvan povijesne jezgre pokrenut je razvoj lokacije koja će tijekom sljedećih 150 godina nositi obilježje javnoga centra (Sl. 2.). Radi se o izgradnji „Kuća zaklona i rada – Martinis Marchi“ za potrebite građane iz 1871. godine⁶ (Sl. 3.-4.). Ova realizacija odraz je promišljajna tadašnjega općinskog vodstva s Antonom Bajamontijem na čelu o širenju grada na prostranstvo splitskog polja.⁷ Vjerujući da će upravo projektom jedne značajnije građevine pokrenuti kvalitetniju i primjereniju izgradnju suvremenoga Splita na slobodnim gradskim arealima, Bajamonti je podržao ideju izgradnje zgrade zaklonista na početku tadašnjega Velog puta (danasnje Ulice Domovinskog rata).

Dvije su glavne etape razvoja ovoga lokaliteta. Prva počinje izgradnjom zaklonista koje poslije učestalo biva nadograđivano i preuređivano – mijenjajući funkciju, ali ne i javni karakter, te traje do 1943. godine kada cijeli sklop stradava u požaru. Neposredno po izgradnji zgradu je u više navrata pokušavala prisvojiti vojska, a razmatrala se i mogućnost da se na istome zemljištu smjeste Viša djevojačka i Trgovacka škola. Ova kompleksna povijest naznaka je daljnjih zbivanja vezanih za lokaciju i gradnju javnih građevina na njoj. Dugo je vremena zgrada bila jedina na tome području, a grad se nastavio razvijati spekulativno i stihijski.

Tek je početkom 20. stoljeća, neposredno za zaklonista, planirana izgradnja nove Obrtničke škole prema projektu Kamila Tončića. Predviđeno je da lokacija škole bude točno ispred zgrade zaklonista, točnije na uglu križanja tadašnje Balkanske i Sarajevske ulice (danasnje Ulice grada Vukovara i Ulice Domovinskog rata). Zgrada je trebala biti suvremena i velika trokatnica, ulične fronte duge 120 m, iz koje se okomito protežu dva krila.⁸

Ovom izgradnjom dodatno bi se ojačao karakter ovoga lokaliteta kao novoga javnoga gradskog centra, no premda je općinsko vijeće 1910. prihvatilo projekt, do izgradnje nije došlo zbog nedostatka sredstava i početka Prvoga svjetskog rata. Budući da je radi izgradnje Obrtničke škole općina kupila zgradu zaklonista i pripadajuće zemljište te zaklonista planski dislocirala nešto sjevernije u novu zgradu, 1921. godine donesena je odluka da se općinski prostori smjeste u staru zgradu sirotišta. Do useljenja je došlo tek 1924. godine, dok je tijekom prijelaznoga, ratom obilježenog, drugog desetljeća 20. stoljeća stara zgrada zaklonista služila kao bolnica za venerične bolesti, čime je nizu javnih funkcija koje su se odvijale na ovome lokali-

SL. 2. SHEMATSKI PRIKAZ FAZA RAZVOJA SKLOPA ADMINISTRATIVNIH ZGRADA

FIG. 2. SCHEMATIC REPRESENTATION OF ADMINISTRATIVE BUILDINGS THROUGH PHASED DEVELOPMENT

SL. 3. OSNOVA ZA PROBIJANJE TADAŠNJE BALKANSKE ULICE (DANASNJE VUKOVARSKE ULICE) NA KOJJE JE UCRTANA POZICIJA ZGRADE ZAKLONISTA I RADA MARTINIS-MARCHI, NACRT IZ 1910-IH

FIG. 3. TRACING LINE FOR BALKANSKA STREET (VUKOVARSKA ST. TODAY) WITH THE LAYOUT PLAN OF THE BUILDING OF THE CHARITABLE HOUSING FOUNDATION MARTINIS-MARCHI, DRAWING FROM 1910S

SL. 4. POGLED NA SPLIT S MARJANA, PRVA ZGRADA ZAKLONISTA I RADA MARTINIS-MARCHI IZ 1871. DOMINIRA NEIZGRAĐENIM PROSTOROM IZVAN PUVIJEŠNIH OKVIRA, FOTOGRAFIJA IZ 1870-IH

FIG. 4. VIEW OF SPLIT FROM MARJAN HILL, THE FIRST BUILDING OF CHARITABLE HOUSING FOUNDATION MARTINIS-MARCHI FROM 1871 DOMINATES THE VACANT AREA OUTSIDE THE HISTORICAL BOUNDARIES, PHOTOGRAPH FROM 1870S

SL. 5. IZVADAK IZ PLANA GRADA IZ 1926. NA KOJEM JE BROJEVIMA OZNAČENO: 17 – OPCINA GRADA SPLITA I OPCINSKI UREDI; 25 – VIŠI ZEMALJSKI SUD; 26 – ŽUPANIJSKE OBLASTI; 27 – FINANCIJSKA DIREKCIJA
 FIG. 5. CITY PLAN EXTRACT FROM 1926: 17 – SPLIT: TOWN HALL AND OFFICES; 25 – HIGHER REGIONAL COURT; 26 – DISTRICTS; 27 – FINANCIAL MANAGEMENT BOARD

SL. 6. NOVE ZGRADE UPRAVE I OPCINSKI DOM IZ 1924., FOTOGRAFIJE IZ 1930-IH
 FIG. 6. NEW ADMINISTRATIVE BUILDINGS AND TOWN HALL FROM 1924, PHOTOGRAPHS FROM 1930S

SL. 7. OPCINSKE ZGRADE UNISTENE U POŽARU IZ 1943., FOTOGRAFIJE IZ 1940-IH
 FIG. 7. MUNICIPAL BUILDINGS DESTROYED BY FIRE IN 1943, PHOTOGRAPHS FROM 1940S

tetu dodana i zdravstvena.⁹ Kako bi se omogućilo adekvatno korištenje postojeće zgrade za novi općinski administrativni centar, pristupilo se preuređenju. Bivša je zgrada zaklonista u unutrašnjosti potpuno preuređena, a krila su dograđena. Uz ovo preuređenje, općinsko vijeće odlučuje da se na slobodnim dijelovima parcele grade nove zgrade za potrebe državnih ureda, kao što su Prizivni sud, Delegacija ministarstva financija, Školski odsjek pokrajinske vlade i Generalna inspekcija vode¹⁰ (Sl. 5.). Time ova lokacija poprima značenje administrativnog središta regionalnog značaja. Dodavanjem novih građevina formiran je ansambl koji prati dvije obližnje ulice. Tako je jedna zgrada položena u smjeru istok-zapad uzduž tadašnje Balkanske ulice, a druge dvije položene su u smjeru sjever-jug uzduž Sarajevske ulice (Sl. 6.). Nacrti ovih građevina nisu sačuvani, a o položaju i urbanističkoj dispoziciji saznajemo na temelju dvaju planova grada iz 1926. godine i iz niza sačuvanih fotografija. Na fotografijama se vidi da je riječ o jednokatnicama plitkog krovista i s naglasnim vijencem, čime se stječe dojam ravnoga krova. Oblikovanje pročelja je jednostavno, bez ukrasa i ornamentike, s jednoličnim vertikalnim pravokutnim prozorskim otvorima. Jedini naglasak u oblikovanju predstavljaju uglovi na promjeni gabarita pojedinog objekta koji su naglašeni zaobljenjem i ulazni trijemovi koji su naglašeni lučnom profilacijom otvora.¹¹ Preuređivanje zgrade zaklonista pratilo je tada mnogo oštrih polemika o opravdanosti adaptacije u odnosu na izgradnju nove, kao i o odluci izmještanja općine iz središta grada na periferni prostor.¹² U konačnici, javno je mnijenje ostvareno ocijenilo pozitivnim i pre-

poznalo sklop kao novi administrativni centar, ali i prihvatilo pravac prema Poljudu i Solinu kao logičan smjer razvoja.¹³ Cijeli je sklop 1943. godine stradao u požaru uzrokovanom ratnim zbivanjima do te mjere da su ostaci zgrada po završetku rata u potpunosti uklonjeni, čime je, dakako, završena prva etapa razvoja ovoga lokaliteta (Sl. 7.).

Druga etapa, koja traje do današnjega dana, počela je 1951. izgradnjom dviju novih administrativnih zgrada prema projektima arhitekata Marka Markovine i Budimira Pervana, te Zlatibora Luksića.¹⁴ Odluka da se na istome mjestu grade administrativni prostori novoosnovanog Odbora narodne oblasti, koji je tada predstavljao središte vlasti za cijelu Dalmaciju, govori u prilog afirmaciji lokaliteta kao pogodnoga za takvu vrstu sadržaja.¹⁵

Arhitektonsko rješenje južne zgrade ansambla sastojalo se od zgrade oblika slova H, s dva krila položena u smjeru istok-zapad i srednjim koji ih poprečno povezuje. Dva elementa okomita na ulicu imaju četiri, a srednji element – koji je položen paralelno, ali značajno udaljen od ulice – ima tri kata. Međusobno su povezani *zglobom* – uskim vertikalnim ostakljenim elementom kojim su spojene horizontalne komunikacije pojedinih elemenata po etažama (Sl. 8.). Prizemlje je obloženo glatkim kamenim pločama i predstavlja svojevrsno podnožje ('sokl') za ostale dijelove zgrade koji su u glatkoj zbuci. Kroz sve je provučen istoznačni motiv povezivanja identičnih prozora prvih triju etaža po vertikali plitkom profilacijom, dok se veličina i format otvora mijenja na zadnjoj, četvrtoj etaži u vertikalne pravokutnike raspoređene u ritmu prozora donjih etaža. Dojam cijelog an-

⁹ Ovakav tip sadržaja zadržao se na lokaciji samo sljedeća dva-tri desetljeća, izmjenjujući funkciju u bakteriolosku stanicu. [*** 1921.a: 3; *** 1922: 2]

¹⁰ Tijek radova i opis preuređenja iznesen je detaljno u dnevnik novinama „Novo doba”. [*** 1921.b: 3; *** 1921.c: 3; *** 1924.a: 3-4; *** 1924.b: 6; *** 1924.c: 4]

¹¹ Po svemu radilo se o modernijem pristupu oblikovanja, stoga se autorstvo zna pripisivati arhitektu Josipu Kodlu, tadašnjem voditelju općinskoga tehničkog odjeljenja, iako o tome nema egzaktnih dokaza. [RADICA, 1931: 126; KEČKEMET, 2012: 118-19]

¹² Posebice zustra polemika o tome razvila se između ing. Dane Matosića i arh. Fabijana Kaliterne. [*** 1924.d: 5; *** 1924.e: 4; *** 1924.f: 3-4]

¹³ Završne riječi iz članka posvećenog opisu novoga doma najbolje govore što je izgradnja predstavljala za grad: „Split je tako eto dobio novi Općinski dom koji potpuno odgovara mnogostрукim i razgrađenim potrebama komunalne administracije i koji pod svojim krovom okuplja sve grane, odsjeke i poduzeća splitske Općine. ... Kad premještanje ureda bude potpuno izvršeno i kada okolina zgrade bude doista pretvorena u nasade cvijeca i perivoj, bit će odista stvorena jedna savršena kombinacija poslovnog i umjetničkog milieu-a. Općinskoj upravi... može da novi Općinski dom bude na diku kao dokaz inicijative i stvaralačke snage. Novi centar grada na periferiji stvoren je novim Općinskim domom. Pokazan je pravac novom razvitku Splita: prema Poljudu i Solinu!” [*** 1924.a: 3-4]

¹⁴ Projekt se izrađivao u sklopu novoosnovanoga Građevno-projektinog ureda za Dalmaciju. Oba idejna rješenja

sambla usklađen je s funkcijom građevine, a zgradama formiran središnji otvoreni trg daje jasan karakter reprezentativnoga javnog objekta. Primijenjena shema organizacije administrativne zgrade, u vidu ureda posloženih u dvotrakt i povezanih središnjim hodnikom, pri korištenju se pokazala kvalitetnom pa je do danas nepromijenjena.¹⁶

U sjevernoj zgradi sklopa bio je predviđen smještaj Gradskoga narodnog odbora. Radi se o četverokatnici gotovo identičnih gabaritnih dimenzija kao što su krila južne zgrade, što rezultira čitanju sklopa ovih dviju zgrada kao jedinstvenoga uličnog poteza. Svi katovi organizirani su kao dvotrakt sa središnjim hodnikom, a tlocrtno je zgrada bila pravokutnog oblika s istakom stubišnog podesta na sjevernom i natkrivenim ulaznim trijemom na južnom pročelju (Sl. 10.). Oblikovanje glavnih pročelja je suzdržano, s unificiranim horizontalno izdruženim pravokutnim otvorima koji prate unutarnji raspored prostorija, a bočna su pročelja naglašena završnom obradom zida u bunjastom kamenju, na kojoj jedine otvore cine vertikalni niz dvokrilnih vrata kojima završavaju središnji hodnici i koja vode na balkone kao njihove ekstenzije.¹⁷ Kako se potkraj te iste, 1951. godine promjenom državnog ustrojstva ukida Odbor narodne oblasti za Dalmaciju, Gradski narodni odbor useljava se u susjednu, za Odbor građenu zgradu, a u Luksićevu zgradu smješta se Sud. Za potrebe nove namjene zgrade Luksić sa sjeverne strane projektira prizemni aneks s velikom dvoranom i reorganizira ulaz sa zapadne, ulične strane. Ovo prati akcentno oblikovanje zapadnoga pročelja u vidu potpuno ostakljenoga ulaznog hola i fiksnih betonskih vertikalnih brisoleja postavljenih uz prilaz dvorani¹⁸ (Sl. 11.). Ovim je

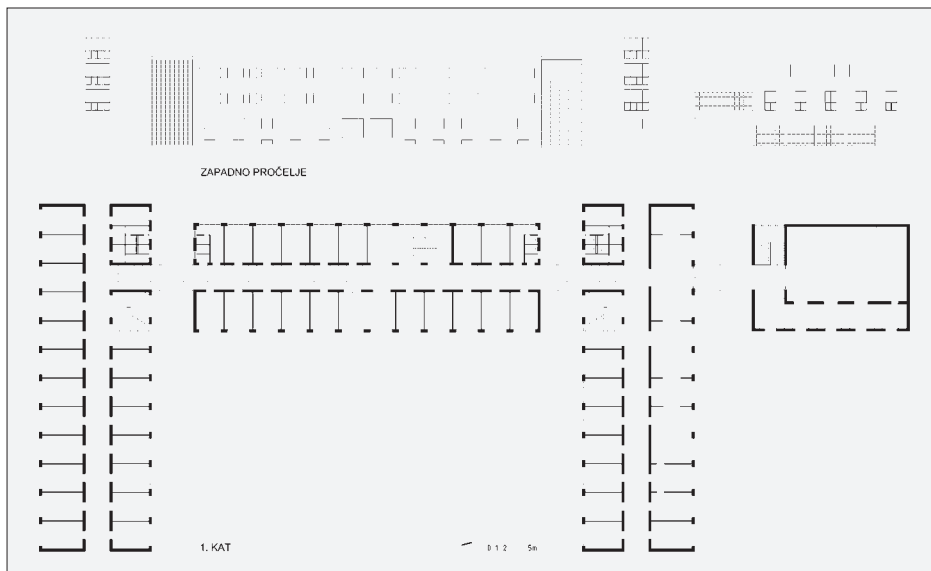
zgrada datiraju iz 1949. godine, što ukazuje na paralelnost procesa projektiranja, čime možemo ustvrditi da su zajedničke urbanističke postavke promišljene i dogovorene. [*** 1971: 1-3]

15 Ova odluka dobiva još više na značenju kad se uzme u obzir novonastali društveno-politički kontekst i proklamirana stajališta o potrebi potpuno novoga društvenog uređenja i odbacivanju veza s prijašnjim državnim ustrojem.

16 Pregledom izvorne dokumentacije uočeno je da je na jugu parcele planirana izgradnja dvorane za sastanke spojena mostom s južnim traktom u razini prvoga kata. Ovaj zanimljivi aneks, organiziran s otvorenim trijemom u prizemlju i na stupovima oslonjenim glavnim volumenom, nije izveden, a svojom postavom i vezom dodatno potencira korištenje vanjskih prostora od strane građana i ideju komunikacijskog povezivanja svih traktova, čime kompleksna građevina funkcionira kao jedinstvena cjelina. Daljnjim adaptacijama i unutrašnjim preuređenjima ove su veze onemogućene pa je time izgubljen potencijal daljnjeg razvoja po ovim principima. [HMA-ABP, sign 355]

17 Ovakvo oblikovanje punih zabatnih ploha koristit će u idućim desetljećima čitav niz arhitekata, primjerice, Vuko Bombardelli na tipskim stambenim zgradama i Ivan Vitić na tipskim motelskim paviljonima.

18 Dvorana se nekoliko godina koristila kao skladište pa se tek 1961. godine završno oprema i namjenski koristi. Vec 1965. godine gradi se nova velika zgrada Suda u neposrednoj blizini te se, po izmještanju Suda, u tu zgradu useljava Pravni fakultet koji je koristi i danas.

dodatno proširen ansambl administrativnih zgrada prema sjeveru i formirana nova ulična trasa koja će se razvijati u sljedećim desetljećima (Sl. 12.).

Obje su zgrade u nekoliko povijesnih pregleda okarakterizirane kao pokazatelji arhitek-

SL. 9. ADMINISTRATIVNI CENTAR ZUPANIJE I DRŽAVNIH UREDA SA SPOMENIKOM INTERNIRCIMA NA SREDIŠNJEM TRGU, STANJE 2015.

FIG. 9. ADMINISTRATIVE CENTER OF THE DISTRICT AND THE GOVERNMENT OFFICES WITH A MONUMENT ON THE CENTRAL SQUARE, 2015

SL. 11. Z. LUKSIĆ: PRVA I DRUGA FAZA ZGRADE SUDA, KASNIJE PRAVNOG FAKULTETA IZ 1954., FOTOGRAFIJA IZ 1978.

FIG. 11. Z. LUKSIĆ: THE COURT (LATER FACULTY OF LAW), FIRST AND SECOND PHASE FROM 1954, PHOTOGRAPH FROM 1978

SL. 8. M. MARKOVINA I B. PERVAN: ZGRADA ODBORA NARODNE OBLASTI IZ 1949., TLOCRT KATA I ZAPADNO PROČELJE

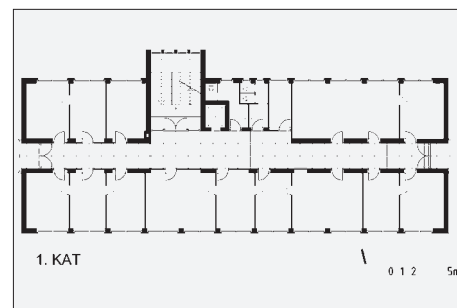
FIG. 8. M. MARKOVINA AND B. PERVAN: NATIONAL DISTRICT COUNCIL BUILDING FROM 1949, FLOOR PLAN AND WEST ELEVATION

SL. 10. Z. LUKSIĆ: PRVA FAZA ZGRADE GRADSKOG NARODNOG ODBORA SPLITA, KASNIJE SUDA IZ 1949., TLOCRT KARAKTERISTIČNOG KATA

FIG. 10. Z. LUKSIĆ: NATIONAL CITY COUNCIL BUILDING (LATER THE COURT) IN SPLIT, FIRST PHASE, 1949, TYPICAL FLOOR PLAN

SL. 12. SKLOP ADMINISTRATIVNIH ZGRADA, FOTOGRAFIJA IZ 1960-IH

FIG. 12. ADMINISTRATIVE BUILDINGS, PHOTOGRAPH FROM 1960S

SL. 13. SHEMATSKI PRIKAZ FAZA RAZVOJA BLOKA UZ ZADRUŽNI SAVEZ

FIG. 13. SCHEMATIC REPRESENTATION OF THE PHASED BLOCK DEVELOPMENT, ADJACENT TO COOPERATIVE ALLIANCE

tonskih vrijednosti doba u kojem su nastale i funkcija koje su udomile.¹⁹ Javni prostor koji su afirmirale već dugo predstavlja orijentir u mentalnoj mapi građana, a posjetiteljima ostavlja dojam Splita kao administrativnog središta sire okolice.

Od 1978. do 1981. godine adaptaciju i nadogradnju doživjela je južna građevina predmetnog ansambla, tadašnje zgrade općinskog poglavarstva, a tim je povodom rekonstruirano uređenje okoliša zgrade.²⁰ U potrebi osuvremenjavanja zgrade na središnjem je krilu nadograđena jedna cijela etaža i nad njom velika dvorana za sastanke, a na njegovu istočnom pročelju dodano je okno dizala sa strojarnicom. Time su uvelike izmijenjeni prostorni odnosi prvotnog rješenja dvaju bočnih viših krila prema središnjem nižem, ali novo rješenje drukčijim oblikovanjem uvažava osnovnu logiku razlikovanja elemenata i simetričnost kompozicije koja uokviruje pristupni trg. Novim rješenjem uređenja okoliša veliki format trga terasasto je razdijeljen na niz kamenih, vodenih i ozelenjenih ploha, a kom-

pozicija je upotpunjena Spomenikom interircima akademskoga kipara Željka Razmilovića. Uređenjem prostora trg je kvalitetno zaživio te postaje mjesto povremenog okupljanja i održavanja prigodnih manifestacija (Sl. 9.). Ipak, projekt nadogradnje donio je mnogo polemika, s obzirom da se radilo o intervenciji na građevini sa već etabliranom arhitektonskom vrijednošću. Citat Nevena Šegvića sažima sva ta razmatranja i potvrđuje značenje ovog ansambla za razvoj Splita, ali i cijele hrvatske poslijeratne arhitekture: „Urbanizacijom pojedinih lokaliteta sustavno se otkrivaju nova mjesta. Problemi arhitekture se otvaraju u različitim sredinama u raznim sadržajima. Zgrada Skupštine općine Splita iz 1951. autora Marka Markovine i Budimira Pervana, prvijenac naših administrativnih objekata, iskazuje poznavanje Le Corbusierove arhitekture, ali i snagu predočavanja ovog novoga predjela Splita, koji je upravo u tom trenutku u velikom bujanju. Ni najnoviji dodatak tom objektu nije ga obezvrijedio. Naprotiv. Je li se približio Venturiju ili je Venturi približen tom ostvarenju – otvoreno je pitanje.”²¹

Godine 1985. dolazi do rekonstrukcije križanja Bihacke, Livanjske i tadašnje Balkanske ulice i Ulice žrtava fašizma u sklopu druge etape natkrivanja željezničke pruge, čime je saniran gotovo stogodišnji rasjek gradskog tkiva nastao probijanjem trase željeznice 1877. godine.²² Time je sklopu administrativnih zgrada pridružena trokutasta parcela nastala između novih trasa Balkanske i Ulice žrtava fašizma. Ovaj dio uređen je parkovno i priključen postojećemu južnom perivoju, a proširenje je pridonijelo reprezentativnosti cijelog ansambla. Natkrivanje ukopa pruge pružilo je kvalitetniju integraciju tog lokaliteta s okolnim gradskim tkivom, koja se odrazilo u svakodnevnom korištenju i afirmaciji ovoga dijela kao širega gradskog centra.²³

¹⁹ ŠEGVIĆ, 1957: 38-39; MULJACIĆ, 1958: 71, 89; ŠEGVIĆ, 1986: 126; TUŠEK, i sur., 2011: 64

²⁰ Autor projekta adaptacije jest Vlado Alujević, zaposlenik projektne ureda građevinskog poduzeca „Lavčević“ koje je i izvelo radove.

²¹ ŠEGVIĆ, 1986: 126

²² MULJACIĆ, 2002: 242

²³ O značenju natkrivanja za razvoj grada pisao je Frane Gotovac u novinskom članku *Usjek, rasjek, sasjek*. [GOTOVAC, 1995: 88-90]

²⁴ Senjanović je bio pionir u pokretanju arhitektonske kritike toga doba. Još 1908. godine povodom Prve dalmatinske umjetničke izložbe u Splitu objavio je kraci ogleđ pod nazivom *Za domaće građevne oblike*. U njemu komentira forsiranu primjenu novih građevnih materijala, oblika i dekoracija – uz zanemarivanje izvornih tradicionalnih lokalnih. Potom 1911. godine piše članak pod nazivom *Stil našeg doba* za novoosnovane novine „lug“, gdje ističe funkcionalnost objekta kao temeljno načelo arhitektonskog pristupa. Njegovi su članci imali velik utjecaj na promišljanja i daljnja kretanja u arhitekturi navedenoga razdoblja. [PLEJIC, 2007: 119-123; TUŠEK, 1994: 11]

²⁵ TUŠEK, GRGIĆ, 2007: 148

BLOK UZA ZADRUŽNI SAVEZ

BLOCK ADJACENT TO THE COOPERATIVE ALLIANCE

U prosperitetnim prilikama početka 20. stoljeća, u osvit Prvoga svjetskog rata, uvidjevi potrebu za kontroliranjem razbukta izgradnje izvan povijesnoga središta, sve se više radilo na planskom razvoju grada Splita. Kao ključna osoba za arhitektonska i urbanistička pitanja toga doba svojim se pisanjem i javnim djelovanjem nametnuo Petar Senjanović.²⁴ Stoga ne čudi njegov odabir za općinskog vijećnika 1910. godine i imenovanje za djelatnika općinske uprave zaduženog za unaprjeđenje komunalne infrastrukture. Na toj je funkciji iskoristio priliku da u planu grada za 1914. godinu predloži smjernice budućega razvitka i time postavi elemente regulacije buduće gradogradnje, po kojem se u znatnoj mjeri daljnjih četvrt stoljeća Split izgrađivao.²⁵ Kao svojevrsan prototip njegova sagledavanja buduće izgradnje gradskoga tkiva možemo promatrati zgradu Zadružnog saveza u Livanjskoj ulici (Sl. 13.), koje je prva etapa gradnje počela 1912., a završila upravo 1914. godine, kada je i plan izdan. Gradnju su prekinule ratne okolnosti. Građenje u drugoj etapi počelo je 1916., a završeno 1918. godine. Time je prvotan tlocrtni oblik nadograđen novim sjevernim krilom položenim paralelno s Bihackom ulicom²⁶ (Sl. 14. i 15.).

Zgrada je smještena na jugozapadnom uglu planiranoga gradskog bloka, na križanju Livanjske i Bihacke ulice, u sjevernom produžetku kojeg je bio most preko željeznickog usjeka prema Sarajevskoj ulici (današnjoj Ulici Domovinskog rata). Radi se o kamenoj trokatnici s kosim krovstvenim prekrivenim crijepom, orijentiranoj glavnim pročeljima prema Livanjskoj i Bihackoj ulici, to jest prema istoku i sjeveru, čime je jasno naglašena

intencija da se ovim objektom definira buduća gradnja uz ulice i formira suvremen gradski blok.²⁷ U detaljima obrade pročelja ističu se secesijski elementi, dok pokrov kupom kanalicom, kameni klesanci pročelja i specifičan detalj pergole na najvišem balkonu središnjeg rizalita vežu kuću za tradicionalno dalmatinsko graditeljstvo.²⁸ Navedeno govori o znanju i vještini Senjanovića u arhitektonskom oblikovanju, a cjelokupan reprezentativni dojam građevine svrstava je među značajnije objekte izgrađene u Splitu u prvoj polovici 20. stoljeća.

Po opisanim urbanističkim karakteristikama zgrade Zadružnog saveza moguća je usporedba s djelima arhitekta Viktora Kovacića, koja u sebi uvijek sadrže gradotvornu komponentu. Kovacić je tijekom cijeloga svog *prosedea* razvijao arhitektonske prototipove kojima kao gradbenim segmentima uspostavlja mjerilo i smjer buduće gradnje, te su time postajali novi orijentir u postojećoj ili budućoj gradskoj strukturi.²⁹ Usporedivi primjeri jesu kuća Frank na Mažuranićevu trgu i Palača burze, obje u Zagrebu. Izgradnja kuće Frank vremenski se poklapa s izgradnjom prve etape Zadružnog saveza (1912.-1914.), a definira je koncept umetnutog kubičnoga zaglavnog paralelopipeda koji potencira gradski blok kao puni konstruktivni gradbeni materijal gradske strukture. Palača burze, koja se gradi desetljeće kasnije (1923.-1927.), definira važan gradski trg i određuje dominantne prostorne pravce u kojima će se grad Zagreb u sljedećim desetljećima siriti. Zanimljivo, iako su oba autora školovana u Beču, njihovi su arhitektonski jezici različiti.³⁰ Dok u prvim projektima Kovacić koristi klasicističke elemente koji s vremenom postaju sve jednostavniji i okreće se modernističkomu pročišćenom izrazu, Senjanović je pod utjecajem secesijskog pokreta koji se manifestira poglavito u obradi pročelja i dizajniranju detalja građevine, ali ga nastoji ukomponirati u tradicionalna načela gradnje u Dalmaciji. Unatoč tim razlikama u pristupu arhitektonskom oblikovanju, prema izloženome možemo zaključiti da Senjanović predstavlja važnu figuru za razvoj suvremene gradske strukture Splita, usporedivu onoj koju Kovacić predstavlja za Zagreb.

Daljnja izgradnja na analiziranom lokalitetu nije se ipak odvijala uz regulacijsku liniju obodnih ulica, već u unutrašnjosti zamišljenoga gradskog bloka. Naime, već je spomenutim kartografskim planom grada iz 1914. godine, koji zapravo postaje neslužbena regulatorna osnova, predviđeno smještanje pučke škole u sredinu bloka (Sl. 16.). Samoju izgradnju prethodio je i arhitektonski natjecaj (1927.-1928.) koji nije rezultirao odabirom projekta za realizaciju.³¹ Ipak, sve to ukazuje na jasne intencije razvoja novih segmenta gradskog tkiva sa željom postizanja

SL. 14. P. SENJANOVIĆ: PRVA FAZA ZADRUŽNOG SAVEZA IZ 1914., FOTOGRAFIJA IZ 1914.

FIG. 14. P. SENJANOVIĆ: COOPERATIVE ALLIANCE FROM 1914, FIRST PHASE, PHOTOGRAPH FROM 1914

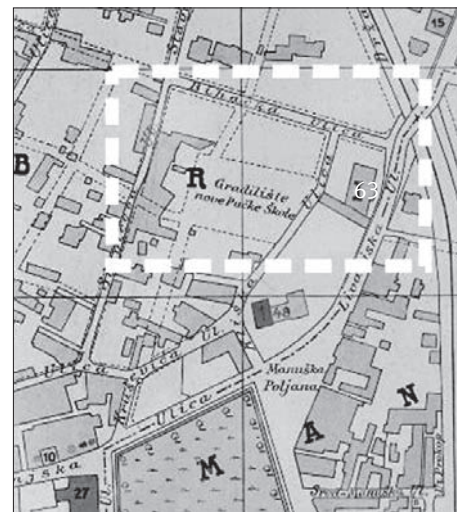

SL. 15. P. SENJANOVIĆ: OBJE FAZE ZADRUŽNOG SAVEZA, FOTOGRAFIJA IZ 1920-IH

FIG. 15. P. SENJANOVIĆ: COOPERATIVE ALLIANCE, BOTH PHASES, PHOTOGRAPH FROM 1920S

SL. 16. IZVADAK IZ PLANA GRADA IZ 1914. NA KOJEM JE BROJEM 63. OZNAČENA PRVA FAZA IZGRADNJE ZADRUŽNOG SAVEZA, UPISANA LOKACIJA ZA GRADILISTE PUČKE SKOLE I CRTKANO NAZNAČENA BUDUĆA PLANIRANA IZGRADNJA

FIG. 16. CITY PLAN EXTRACT FROM 1914: NUMBER 63 MARKS THE COOPERATIVE ALLIANCE IN THE FIRST PHASE OF ITS CONSTRUCTION, MARKED LOCATION OF A PRIMARY SCHOOL AND PLANNED FUTURE CONSTRUCTION (BROKEN LINE)

26 *** 1914.a: 5; *** 1914.b: 3

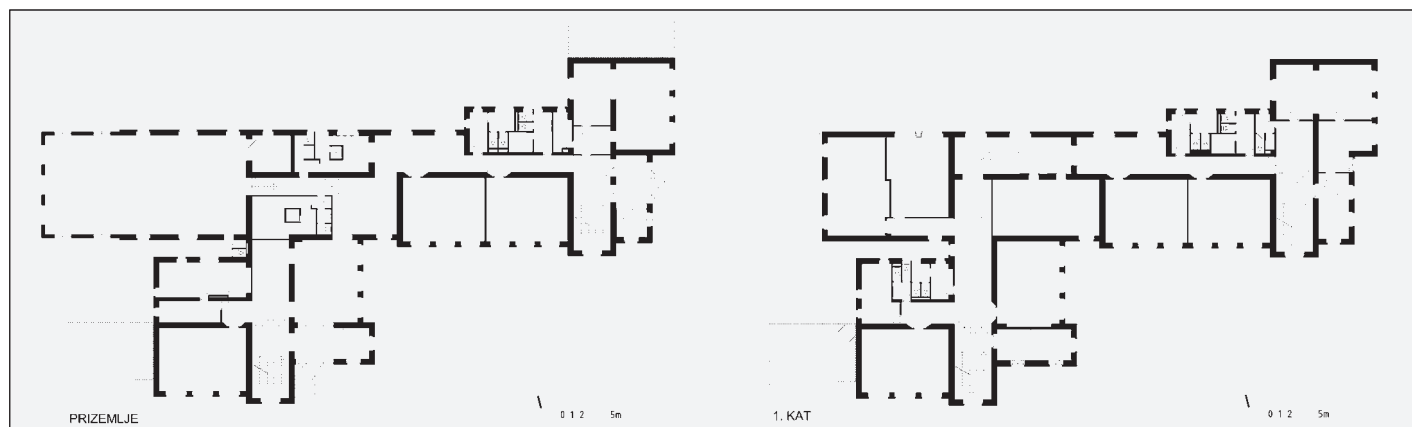
27 Za vizionarski pristup izgradnji na tada relativno praznom području ilustrativan je citat iz novinskog članka koji govori o velebnosti planiranog zdanja u odnosu na dotadašnje građevine na tom području: „Bit će to velika četverokatna lijepa zgrada... Ovom zgradom će ovaj predio koji je možda najuređeniji u cijelom Splitu – ukoliko kod nas o urednosti uopće možemo govoriti – još više poljepšati.“ [*** 1912: 5]

28 Ova sinergija dvaju oblikovanja doprinos je Senjanovića u razvijanju posebnog vida secesijskog stila specifičnog za podneblje Splita i Dalmacije. Detaljnije vidi: KEZIC, 1991: 132; PLEJIC, KEZIC, 2007: 132; TUŠEK, i sur., 2011: 43.

29 UCHYTIĆ, i sur., 2008: 83-90

30 Viktor Kovacić od 1896. do 1899. studira na Umjetničkoj akademiji, a Petar Senjanović od 1893. do 1899. studira na Visokoj tehničkoj školi. Unatoč istovremenom boravku, njihovi životopisi ne donose zapise o međusobnom poznavanju.

31 Usprkos vrlo dobrom odazivu, natjecaj nije polučio željeni uspjeh pa ziri nije dodijelio nijednu nagradu, nego samo jedan otkup. Detaljnije o tijeku natjecaja: TUŠEK, 1994: 44-46.

SL. 17. J. KODL: OSNOVNA ŠKOLA MANUS-DOBRI IZ 1930., TLOCRTI PRIZEMLJA I PRVOGA KATA

FIG. 17. J. KODL: PRIMARY SCHOOL MANUS-DOBRI FROM 1930, GROUND-FLOOR AND FIRST-FLOOR PLANS

visokih urbanih kvaliteta. U tim okolnostima izrada projekta bila je povjerena već spomenutom arhitektu češkog podrijetla – Josipu Kodlu, tadašnjem zaposleniku općinskoga tehničko-građevnog odjeljenja u Odsjeku za visokogradnju. Škola je izgrađena 1930. godine, a ovim projektom Kodl je u potpunosti afirmirao svoj prepoznatljiv i dosljedan arhitektonski diskurs.³² Bila je projektirana u skladu s tadašnjim standardima i normativima za škole, a izvedba je prednjačila u konstruktivno-tehnološkim elementima, od kojih su neki prvi put korišteni u Splitu.³³ Prvotno se sastojala od muške škole s osam i ženske sa šest učionica, što je utjecalo na prostornu organizaciju. Tako su učionički traktovi organizirani u obliku slova L, postojala su dva zasebna ulaza, a jedini zajednički prostor bila je dvorana za gimnastiku smještena u suterenu (Sl. 17.). Zgrada je oblikovana po funkcionalnim sadržajima, razvedeni prizmatični volumeni lišeni su svake povijesne dekorativne aplikacije, s logičnom i vidljivom konstrukcijom, velikim prozorima naglasnim horizontalnim plohamu u kombinaciji s vidljivom opekom. Preostali dijelovi pročelja bili su ozbukani, a ravni je krov bio naglasen vijencem od horizontalnog istaka i pojednostavljenim kockastim ukrasima ispod njega (Sl. 18.). Uza zapadno pročelje škole izgrađena je stambena zgrada za buduće upravitelje, koja je smještena na zamišljenom spoju Slaviceve i Kliške ulice. Daljnjim razmatranjem projekta škole može se uočiti da je i u izvedbi zgrade gabaritno isturen sjeverni dio napravljen bez otvora, što znači da se pretpostavljala dogradnja u tome smjeru. Ovi elementi nam ukazuju na gradotvornu koncepciju škole jer se tim projektom nastoji poboljšati i postojeća mreža pješackih putova, kao i omogućiti daljnja izgradnja bloka ucrtanog već u Senjanovićevu planu te potvrđenog u službenoj regulaciji grada Splita iz 1925. godine. Analogije u oblikovanju s istovremenim češkim situacijama nalazimo u Gočarovim realizacijama školskih zgrada za Hradec Kralove 1923. i

1926. godine sa sličnom kompozicijom pročelne plohe i interpretacijom podržavanja jakoga završnog vijenca konzolnim prizmatima.³⁴ A kao komparativni primjer ovakvog proaktivnoga urbanističkog pristupa izgradnji iz europske arhitektonske scene, po sličnim se karakteristikama nametnuo projekt *Open-air* škole u Amsterdamu arhitekta Jana Duikera.³⁵ Osim činjenice da su obje zgrade građene u identičnom razdoblju (1927.-1930.), veže ih ista urbanistička gradotvorna logika. Naime, i u ovom projektu škola je prethodila izgradnji gradskog bloka u kojem se trenutačno nalazi pa je analogno tome planiran i izveden ulaz kroz novoformirani blok. Zgrada koja definira ulaz u školski prostor bila je, kao i u Kodlovu projektu, stambenog sadržaja, namijenjena za upravitelje i odgojiteljice, te inkorporirana u strukturu gradskog bloka. Ove se dvije situacije donekle razlikuju jer je izvedba ulaza u nizozemskom slučaju organizirana kroz prohodno prizemlje zgrade, dok je na katu postavljenom na stupovima organiziran stambeni prostor.³⁶ Iako obje škole nastoje koristiti najnovija tehnološka dostignuća, očit je nerazmjer između poznavanja i mogućnosti izvedbe sa suvremenim materijalima poput betona, čelika i stakla. Tako Duikerova škola predstavlja paradig-

SL. 18. J. KODL: OSNOVNA ŠKOLA MANUS-DOBRI IZ 1930., FOTOGRAFIJA IZ 1930-IH

FIG. 18. J. KODL: PRIMARY SCHOOL MANUS-DOBRI FROM 1930, PHOTOGRAPH FROM 1930S

³² Naime, ovo je bila treća u nizu značajnih javnih građevina, prethodile su Meteorološki opservatorij na Marjanu iz 1926. godine i Dom „Gusara“ na Matejušci iz 1927. godine, koje je arhitekt Kodl izgradio u Splitu i time uvelike pridonio razvoju suvremenoga arhitektonskog oblikovanja u međuratnom razdoblju. Kao općinski zaposlenik izveo je i niz drugih komunalnih i infrastrukturnih zahvata. Detaljnije: KEČKEMET, 1976: 7; PLEJIC, 2003: 165-66; TUŠEK, i SUR., 2011: 49.

³³ Članak u dnevnim novinama donosi detaljan opis organizacije građevine, apostrofirajući upravo ovaj tehnološki napredan aspekt izgradnje. [*** 1929: 3]

³⁴ PLEJIC, 2003: 156

³⁵ Školska je zgrada Duikerovo najpoznatije djelo, u kojem su izražene sve arhitektonske teme za koje se zalagao – odnos prema formi, harmonija zgrade i okoliša, ispunjavanje životnih potreba. Ovdje se to očituje u tlocrtnoj organizaciji učionica na katove s velikom terasom na svakoj etaži. Škola je izrazit primjer funkcionalističke arhi-

matski primjer kvalitetnog oblikovanja suvremenim materijalima, dok Kodlova zgrada, uz evidentne pomake za splitske prilike prema suvremenom oblikovanju korištenjem rudimentarnijih materijala i graditeljske mehanizacije, daje iskreni odraz uvjeta u kojima je građena.

Postupno je došlo do daljnje izgradnje sjevernog i istočnog oboda toga gradskog bloka, kojeg pojedine realizacije također predstavljaju visoku razinu arhitektonske produkcije svoga doba nastale od strane eminentnih autora (Luksić, Ciciliani). Zaključno možemo ustvrditi da su obje analizirane građevine, Zadrugi dom i škola, odraz vremena u kojem su nastale i predstavljaju visokovrijednu arhitekturu koje su urbanotvornim impulsima utjecali na daljnji razvoj cijeloga bloka. O njihovoj uspješnosti ponajprije govori i današnje korištenje: škola je još u funkciji, a zgrada Zadružnog saveza prenamijenjena je u Rektorat splitskog Sveučilišta. Kao bitnu nadogradnju javnoga karaktera toga bloka potrebno je spomenuti izgradnju dječjeg vrtića 1980. godine na parceli južno do zgrade Rektorata po projektu arhitekta Dinka Vesanovića.³⁷ Iako je odabir lokacije bio osporavan zbog male površine parcele na kojoj se nije moglo primjereno organizirati vanjski boravak djece, Vesanović, kao već zreli projektant, vješto prilazi rješavanju te delikatne situacije. Projektira tlocrtno kompaktnu jednokatnicu u kojoj su sve vrtičke jedinice orijentirane na jug. Kako bi se omogućio adekvatan vanjski boravak djece, svakoj jedinici pridružuje veliku južnu terasu, i to na način da kat izmiče prema sjeveru, čime krov prizemnih jedinica postaje terasa katnih jedinica. Glavni ulaz u vrtić organizira sa zapadne strane, čime se nadovezuje na ulaz osnovne škole preko puta i stvara javna enklava unutar bloka (Sl. 19.).

U devedesetima se izrađuju Osnova prostorne koncepcije centra Splita-Dobri i Provedbeni urbanistički plan za područje Dobri, koji ponovno reaktiviraju ideju konsolidacije

tekture, s ekspresivnom betonskom skeletnom konstrukcijom i potpuno ostakljenim pročeljima zgrade kao glavnim elementima oblikovanja. [HILLE, 2011: 457-459]

36 U kasnijoj fazi ovaj je prostor prenamijenjen u dječji vrtić, ali prolaznost prizemlja ostala je u funkciji do danas.

37 Projekt za vrtić izradio je 1973./74. Vesanović kao član arhitektonskog ureda „Projektant“ iz Splita, no realizirat će se tek 1977.-1980. po nešto izmijenjenom projektu, a izgradnju će pratiti niz okolnosti koje će na kraju dovesti do Vesanovićeve odluke da se odrekne autorstva. [VESANOVIC, 1980: 8-9; TUŠEK, 2001: 118-120]

38 Izradu obaju planova vodila je arhitektica N. Božanić-Gaković pri Urbanističkom zavodu Dalmacije. Osnova je izrađena 1990. i usvojena u siječnju 1991. godine. Potom je uslijedila izrada Provedbenoga urbanističkog plana područja Dobri. Granica zone obuhvata protezala se Ćiril-Metodovom, Slavicevom, Sinjskom, Kliskom i Bihackom ulicom. Plan je usvojen u svibnju 1993. godine. Detaljnije: GRGIĆ, 2011: 165-168.

gradskih blokova u neposrednoj okolini povijesne jezgre.³⁸ Planovima se uvažavaju svi objekti izgrađeni u 20. stoljeću te se novogradnja planira pretežno na zapadnom obodu bloka, čime bi se zamijenile pučke kuće uz istočnu frontu Slaviceve ulice. Konceptijski, rješenja su se tržila sukladno osnovnoj postavci o centru grada kao prostoru intenzivnoga pješačkog prometa. U tom kontekstu ponovno se planira spoj Kliske i Slaviceve ulice, a planiraju se i neki drugi pješački pravci. Tim se putovima prostor predmetnog bloka oblikuje u dvije cjeline: planirana je čvrsta blokovska struktura zapadno od Kliske ulice, a istočno od nje zadržavaju se postojeći objekti koji su sagledani kao prostorne konstante. Na kraju do planirane izgradnje i proboja pješačkih putova nije došlo pa prostor bloka u više-manya nepromijenjenom stanju egzistira do današnjeg dana.

U razdoblju od 1990-ih do danas izvršene su jedino pojedine restauracije, adaptacije unutarnjeg uređenja za nove sadržaje i eventualne sanacije dotrajalih elemenata građevina. I danas unutrašnjost bloka funkcionira kao pješačka zona, što, nažalost, predstavlja iznimku u urbanoj matrici grada Splita nastaloj u istom periodu. Ali upravo je kao takva zanimljiv element iz kojeg se mogu izvuci značajni poučci za daljnji razvoj bloka, ali i širega gradskog prostora (Sl. 20.).

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Analizirani ogranci gradskih tkiva predstavljaju primjere koji nam daju jasan uvid u prostorno-planske razvojne procese po kojima je nastajao Split u navedenom razdoblju, kao i u dominantne vrijednosti urbanih prostora i arhitektonskih kvaliteta kojima se težilo. Komparativnom metodom ukazana je i istovremenost procesa koji su se odvijali u hrvatskim i europskim gradovima, što omogućava pozicioniranje i vrjednovanje grada Splita unutar pripadajućeg europskoga urbanističkog identiteta. Time možemo etablirati značenje razvoja grada tijekom druge polovice 19. i cijelo 20. stoljeće kao vrijednog nositelja današnjeg urbaniteta kojeg je potrebno kao takvog zaštititi i uvrstiti u daljnja razvojna planiranja i strategije.

U kontekstu današnjega Splita oba lokaliteta predstavljaju vitalne elemente šire gradske jezgre i pridonose prepoznatljivosti gradskog života, što je jasan pokazatelj ostvarenih urbanih vrijednosti. Provedenom je istraživanju cilj pridonijeti da daljnje intervencije na analiziranim lokalitetima, a koje su neminovne zbog permanentnosti procesa razvoja grada, uvaze i očuvaju dosegnute kvalitete.

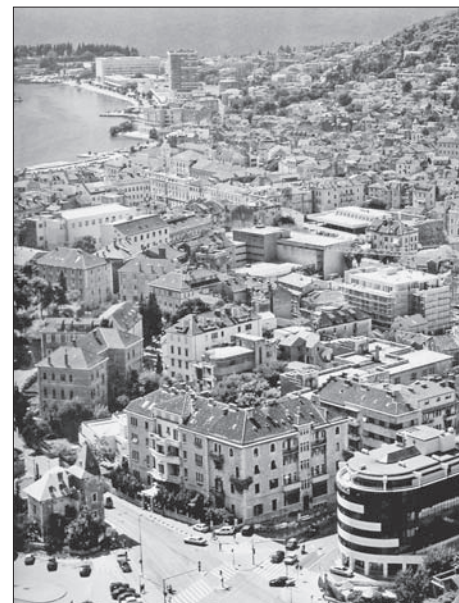

SL. 19. D. VESANOVIĆ: DJEČJI VRTIĆ „GRAD“ NA MANUŠU IZ 1979., FOTOGRAFIJA IZ 1980.

FIG. 19. D. VESANOVIĆ: NURSERY SCHOOL "GRAD" ON MANUŠ FROM 1979, PHOTO FROM 1980

SL. 20. BLOK UZ ZGRADU ZADRUŽNOG SAVEZA, STANJE POČETKOM 21. STOLJEĆA

FIG. 20. BLOCK ADJACENT TO COOPERATIVE ALLIANCE, EARLY 21ST CENTURY

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

- BARTULOVIĆ, H. (2014.), *Artikulacija Ulice Domo- vinskog rata i integracija u gradsko tkivo Splita*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- BLAU, E.; RUPNIK, I. (2007.), *Project Zagreb, Transition as Condition, Strategy, Practice*, Actar, Barcelona, Harvard University Graduate School of Design, Cambridge
- ČAVLOVIĆ, M.; UCHYTIĆ, A. (2013.), *Arhitekton- ske kompozicije Alfreda Albinija*, „Prostor”, 21 (45): 26-43, Zagreb
- DELALLE, R. (1985.), *Novi pristup – Urboarhi- tektura*, „Arhitektura”, 189-195: 84-89, Zagreb
- GOTOVAC, F. (1995.), *Izazov prostora*, ogledi i članci [ur. GAMULIN, M.; PLEJIC, R.], Društvo arhi- tekata Splita i PB Konstruktor, Split
- GRGIĆ, A. (2011.), *Urbanističko planiranje i iz- gradnja otvorenih javnih prostora grada Splita*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- HERTZBERGER, H. (2005.), *Lessons for Students in Architecture*, 010 Publishers, Rotterdam
- HILLE, R.T. (2011.), *Modern Schools – A Century of Design for Education*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- KECKEMET, D. (1976.), *Razigranost početvorenih masa – arh. Josip Kodl*, „Slobodna Dalmacija”, 28.08.1976.: 7, Split
- KECKEMET, D. (2007.), *Ante Bajamonti i Split*, „Slobodna Dalmacija”, Split
- KECKEMET, D. (2012.), *Jucerašnji Split – pregled povijesti Splita 1883-1990.*, Ex Libris, Zagreb
- KEZIC, M. (1991.), *Arhitektura secesije u Splitu*, Književni krug, Split
- MULJACIĆ, S. (1958.), *Kronološki pregled iz- gradnje Splita u 19. i 20. stoljeću (1806-1958)*, u: *Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu* [ur. MULJACIĆ, S.]: 61-95, Društvo inženjera i tehničara, Split
- MULJACIĆ, S. (2002.), *Izgradnje Splita 1944-1990.*, u: *Split u Titovo doba* [gl. ur. ČURIN, M.], 200-243, Društvo „Josip Broz Tito”, Split
- PIPLOVIĆ, S. (1991.), *Kamilu Tončić*, Društvo pri- jatelja kulturne baštine u Splitu, Split
- PIPLOVIĆ, S. (2012.), *Fundacije i zgrade obitelji Martinis Marchi u Splitu*, „Građa i prilozi za po- vijest Dalmacije”, 24: 333-368, Split
- PLEJIC, R. (2003.), *Utjecaj Prasko škole na arhi- tekturu moderne u Splitu*, disertacija, Arhi- tektonski fakultet, Zagreb
- PLEJIC, R.; KEZIC, M. (2007.), *Arhitektonski opus Petra Senjanovića – Splitske realizacije Petra Senjanovića*, u: *Petar Senjanović – Splitski pla- ner i graditelj* [ur. PLEJIC, R.; TUŠEK, D.; PEJKOVIĆ, D.; KROLO, P.], 117-142, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Društvo arhitekata Splita, Grad Split
- RADICA, D. (1931.), *Novi Split: monografija gra- da Splita od 1918-1930 godine*, Hrvatska štam- parija Gradske štedionice, Split
- ŠEGVIĆ, N. (1957.), *Nekoliko asocijacija o najno- vijem arh. razvitku Splita*, „URBS”, 1: 35-43, Urbanistički biro – Split, Split
- ŠEGVIĆ, N. (1986.), *Stanje stvari – jedno viđenje 1945-1985*, „Arhitektura”, 196-199: 118-128, Sa- vez hrvatskih arhitekata, Zagreb
- TUŠEK, D. (1994.), *Arhitektonski natjecaji u Spli- tu 1918.-1941.*, Društvo arhitekata Splita, Split
- TUŠEK, D. (2001.), *Dinko Vesanović*, Društvo arhitekata Splita, Split
- TUŠEK, D.; GRGIĆ, A. (2007.), *Doprinos Petra Se- njanovića urbanističkom planiranju Splita*, u: *Petar Senjanović – splitski planer i graditelj* [ur. PLEJIC, R.; TUŠEK, D.; PEJKOVIĆ, D.; KROLO, P.], 143-158, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Društvo arhitekata Splita, Grad Split, Split
- TUŠEK, D. I SUR. (2011.), *SPLIT: Arhitektura 20. stoljeća – Vodič*, Građevinsko-arhitektonski fa- kultet, Split
- UCHYTIĆ, A.; ŠTULHOFER, A.; BARIŠIĆ MARENIC, Z. (2008.), *Gradotvorna arhitektura Viktora Kova- čića*, u: *Razvitak Zagreba* [ur. RADIC, J.], 83-90, Secon HDGK d.o.o., Zagreb
- VEŠANOVIC, D. (1980.), *Odricem se autorstva*, „Nedjeljna Dalmacija”, 14.12.: 8-9, Split
- *** (1912.), *Bit će to velika četverokatna lijepa zgrada...*, „Sloboda”, 18.4.: 5, Split
- *** (1914.a), *Zgrada Združenog sveza*, „Nase jedinstvo”, 24.2.: 5, Split
- *** (1914.b), *Zgrada Združenog sveza*, „Slobo- da”, 26.2.: 3, Split
- *** (1921.a), *Pitanje općinskih ureda*, „Novo Doba”, 9.2.: 3, Split
- *** (1921.b), *Zgrada za prizivni sud*, „Novo Doba”, 24.2.: 3, Split
- *** (1921.c), *Natjecaj gradnje dvaju pobocnih krila bivšeg zaklonista*, „Novo Doba”, 10.10.: 3, Split
- *** (1922.), *Otvaranje bakteriološke stanice*, „Novo Doba”, 31.3.: 2, Split
- *** (1924.a), *Novi općinski dom*, „Novo Doba”, 26.1.: 3-4, Split
- *** (1924.b), *Prijenos općinskih ureda u novu zgradu*, „Novo Doba”, 30.1.: 6, Split
- *** (1924.c), *Blagoslov novog općinskog doma*, „Novo Doba”, 24.4.: 4, Split
- *** (1924.d), *Nova općinska zgrada*, „Novo Doba”, 25.4.: 5, Split
- *** (1924.e), *Nova općinska zgrada*, „Novo Doba”, 9.5.: 4, Split
- *** (1924.f), *Još o općinskoj zgradi*, „Novo Doba”, 20.5.: 3-4, Split
- *** (1929.), *Velika nova zgrada osnovne škole na Manusu*, „Novo Doba”, 29.10.: 3, Split
- *** (1971.), *Projektant 1946-1971*, katalog [ur. MULJACIĆ, S.], Arhitektonsko-građevni biro „Pro- jektant”, Split

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI I DOKUMENTACIJSKI IZVORI

ARCHIVE AND DOCUMENT SOURCES

- Državni arhiv u Splitu, Glagoljaska 18, Split [DAST] – Arhiv Dinka Vesanovića [DAST-ADV] – Ostavština obitelji Martinis Marchi i Javne do- brotvornosti [DAST-MMJD]
- Gradska knjižnica Marka Marulića, Ulica slobode, Split [GKMM] – Digitalizirana zavičajna zbirka „Spalatina” [GKMM-DZZS]
- Hrvatski muzej arhitekture, I.G. Kovacica 37, Za- greb [HMA] – Arhiv Budimira Pervana [MHA-ABP]
- Muzej grada Splita, Popaliceva 1, Split [MGS] – Zbirka karata, diploma i nacrti [MGS-ZKDN] – Zbirka fotografija [MGS-ZF]
- Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, ar- hitekture i geodezije, Matice hrvatske 15, Split [FGAG] – Arhiva znanstvenoistraživačkog projekta „Ar- hitektura Splita u 20. stoljeću” [FGAG-AS20]
- Sveučilište u Splitu, Sveučilišna knjižnica, Ru- dera Boškovića 31, Split [SVKST]: – Odjel specijalnih zbirki [SVKST-OSZ] – Odjel za periodiku [SVKST-OP] – Arhiv Slavka Muljačića [SVKST-ASM] – Arhiv Petra Senjanovića [SVKST-APS]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Hrvatska osnovna karta grada Splita (docr- tao H. Bartulović)
- Izradio H. Bartulović
- MGS-ZF: sign. R-108
- PIPLOVIĆ, 2012: 356
- SVKST-OSZ
- MGS-ZF: sign. 19172; sign. XXIV-2-6
- MGS-ZF: sign. A-345; sign. A-347
- HMA-ABP: sign. 355 (precrtao H. Bartulović)
- H. Bartulović
- SVKST-ASM (precrtao H. Bartulović)
- DAST-ADV
- MGS-ZF: sign. 20699
- Izradio H. Bartulović
- SVKST-APS: sign. M-286
- SVKST-APS: sign. M-286
- GKMM-DZZ: zbirka karte
- FGAG-AS20
- FGAG-AS20
- DAST-ADV: foto S. Karaman
- PLEJIC, 2007: 118

SAŽETAK

SUMMARY

PUBLIC BUILDINGS IN THE FORMATION OF THE CONTEMPORARY URBAN FABRIC OF SPLIT

The period encompassing the second half of the 19th and the early 20th century is usually seen as a period of transition in the development of Split when it actually grew beyond its fortification boundaries. It was then when new, modern concepts of its development were born which exerted a major influence on the formation of its new urban identity. The analysis of its contemporary development, marked by its territorial expansion over the vacant areas of Split peninsula, aims to foster the evaluation and preservation of the built heritage and urban ensembles. This paper therefore analyzes a complex process of development in two areas of the city's new urban fabric, brought about by newly-built public buildings. Both are situated on the main north access to its historic nucleus, i.e. along *Veli put* which later developed into a street called *Ulica domovinskog rata*. The transformation of the ancient Roman palace into a town nucleus marked in a specific way the city's further development.

The site and layout of the palace clearly defined the access to the city from the north linking it with Salona, the major town of the province Dalmatia. Through history this access route has continually developed and eventually turned into the main city street which gradually acquired its urban identity and became an integral part of the urban fabric. These sites have been selected as the subject of this research due to their historical significance as the main axis of a continuous development along a street. This process reveals insights into the urban fabric development through history and helps to identify and explore the key aspects of its formation. The first analyzed example is the site of the first significant public building built outside the historic nucleus. The project was realized after the town government (headed by Antonio Bajamonti) had decided to stimulate the expansion of the city into the surrounding vacant areas in the hope that such a major public project would result in new buildings that would be more appropriate to a desirable image of Split as a modern city. Consequently, the southeastern end of *Veli put* was selected in 1865 as the site for a new building of the charitable housing foundation Martinis-Marchi.

With this project the site began to develop and over the next 150 years was perceived as a public centre. Two stages in its development can be followed: the first one started with the construction of the above mentioned charitable building which was added and redesigned as its function changed (although it always retained its public character). This phase ended in 1943 when the entire complex was destroyed by fire. Between 1921 and 1924 the building was converted into a town hall while the vacant parts of the plot were occupied by new buildings with government offices such as: Court of Appeal, Division of the Ministry of Finance, Educational Department of the Local Government and Water Quality Control Board.

This site has thus become an important administrative centre of the whole region. The second phase started in 1951 and is currently going on. The new administrative buildings designed by the architects Marko Markovina, Budimir Pervan, and Zlatibor Luksić are widely regarded as the major projects of the period. Several historical analyses describe these two buildings as symbols of the architectural values of the period and the purposes they were designed for.

The second example, west from *Veli put*, illustrates the development of a city block which from the start embodied the public character of its internal space. Its development started in 1914 with the building of the Cooperative Alliance designed by the engineer Petar Senjanović. The same designer concurrently worked out a city plan which became an informal regulatory basis. The plan anticipated the site for a primary school in the middle of a newly-planned urban block. Construction was preceded by an architectural competition held in 1927/28 but no project was selected for the realization. However, all this clearly indicates an intention to develop new high-quality urban areas.

The school building was built in 1930 according to the design made by the architect Josip Kodl. Both buildings, the Cooperative Alliance and the school are on the one hand a reflection of a historical period and on the other a symbol of high-quality architecture which in its contribution to the urban forma-

tion also influenced further development of the entire block. The fact that these buildings are still in use confirms the success of the project: the school has retained its original function while the Cooperative Alliance building was converted into the University Administration building. The northern and eastern areas of this city block were gradually built-up over time. The buildings built there are also examples of high-quality architecture of the period designed by the renowned architects (Luksić, Ciciliani). An important building that added to the public character of the block was a nursery school built in 1978 on a plot south from the University Administration building, designed by the architect Dinko Vesanović. Nowadays, the block's internal space is a public pedestrian precinct which, unfortunately, is an exception in the urban matrix of Split formed in the same period. However, it is precisely this feature that tells much about further development of the block as well as the wider city area.

The analyzed examples provide clear insight into spatial and planning processes that defined the development of Split in a particular historical period including the predominant urban values and architectural quality as the goals that were constantly pursued. A comparative study has been carried out in this paper with the aim to explore the nature of the parallel processes that took place in Croatian and European cities and thus evaluate Split within a wider European urban context. The research results may help to highlight the importance of contemporary urban development of a city as a true carrier of modern urban identity which needs to be adequately protected and included in further development and planning strategies.

Nowadays, both sites are vital elements of the wider city core. They add to the city's recognizable image which proves that urban values have been successfully achieved. This research, therefore, aims to draw attention to the need for careful management of the analyzed sites especially in terms of future interventions that will inevitably be undertaken since a city is normally subject to permanent process of development. However, care should be taken to preserve the achieved urban quality.

HRVOJE BARTULOVIĆ
DUJMO ŽIŽIĆ

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **HRVOJE BARTULOVIĆ**, dipl.ing.arh., posljedoktorand je pri studiju arhitekture Fakulteta građevinarstva, arhitekture i geodezije u Splitu. Diplomirao je 2007. i doktorirao 2014. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Fokus njegova istraživačkog interesa jest suvremeni razvitak grada Splita, kao dio znanstvenog projekta „Arhitektura Splita u 20. stoljeću”.

Dr.sc. **DUJMO ŽIŽIĆ**, dipl.ing.arh., posljedoktorand je pri studiju arhitekture Fakulteta građevinarstva, arhitekture i geodezije u Splitu. Diplomirao je 2002., a doktorirao 2014. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Uže je područje njegova znanstvenoistraživačkog interesa industrijska arhitektonska bastina.

HRVOJE BARTULOVIĆ, Dipl.Eng.Arch., Ph.D., currently in postdoctoral status at the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy in Split. He received his degree in 2007 and his Ph.D. in 2014 from the Faculty of Architecture in Zagreb. His research interests are currently focused on the contemporary development of Split as a part of the research project *20th Century Architecture of Split*.

DUJMO ŽIŽIĆ, Dipl.Eng.Arch., Ph.D., currently in postdoctoral status at the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy in Split. He received his Ph.D. in 2014 from the Faculty of Architecture in Zagreb. His research interests are mainly focused on the industrial architectural heritage.

